

Nr 8.

Andra kammarens andra tillfälliga utskotts utlåtande över motioner angående startande av statlig elektrisk storindustri och angående utbyggnad av den elektriska industriens kapacitet och brytande av privatmonopolen och priskartellerna, m. m.

I motion nr 51 ha herrar *Lundqvist* och *Forsberg* hemställt, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte göra framställning om en skyndsam och allsidig utredning angående startande av statlig elektrisk storindustri och i motion nr 331 har herr *Johansson* i Stockholm *m. fl.* hemställt, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställer om utredning och förslag om utbyggnad av den elektriska industriens kapacitet och brytande av privatmonopolen och priskartellerna, varvid även förstatligande av ASEA med dotterföretag, eventuellt också de båda andra stora monopolgrupperna i branschen, överväges.

Utskottet har förehaft motionerna till samtidig behandling.

Utskottet har inhämtat yttrande över motionerna från arbetsmarknadskommissionen, kommerskollegium, priskontrollnämnden, telegrafstyrelsen, vattenfallsstyrelsen, exportföreningen, industriförbundet, kooperativa förbundet (KF), landsorganisationen (LO) med hörande av metallindustriarbetarförbundet samt telegraf- och telefonmannaförbundet, elverksföreningen, elektriska installatörsorganisationernas riksförbund (nedan kallat installatörsförbundet) och elektriska engrossistföreningens och elgrossisternas förenings samarbetsnämnd (nedan kallad samarbetsnämnden). LO tillstyrker utredning, arbetsmarknadskommissionen tar ej ställning och övriga hörda myndigheter och organisationer avstyrka motionerna.

Arbetsmarknadskommissionen omnämner den stora orderbeläggningen vid fabriker för tillverkning av elektriska maskiner och apparater, som medför att leveranstiden i vissa fall uppgår till eller överstiger tre år. Avsevärda utbyggnader planeras därför, så att totala investeringarna för år 1947 beräknas till 42 milj. kr. mot 22 milj. år 1946 och 17 milj. faktiska investeringar år 1945. Knappheten på byggnadsmaterial och arbetskraft medför dock att investeringarna beräknas icke kunna ske i så snabb takt. Bristen på arbetskraft gör sig gällande även vid driften, så att endast omkring 90 % av erforderliga arbetare beräknas vara tillgängliga. Bristen på arbetskraft för den elektriska industrien skärpes av att denna industri huvudsakligen är lokaliserad till mellansverige, där arbetskraftsreserverna äro i det närmaste uttömda. Detta aktualiserar frågan om lokalisering av de planerade verkstäderna. Det måste enligt kommissionens mening ur såväl samhällets som industriens synpunkt vara ett intresse att i ökad utsträckning lokalisera nyanläggningar inom industrien till sådana områden, där lokala arbetskraftsreserver finnas. För närvarande pågår också en utveckling i denna riktning inom den elektriska industrien. Vissa företag flytta sålunda ut de nya verkstäderna till orter, där

arbetskraftsreserver finnas. Som ett resultat av den rådgivande verksamhet i industriella lokaliseringsfrågor som bedrivs av kommissionen i samarbete med industriens produktionsråd, har i ett flertal, i kommissionens remissyttrande angivna fall beslut fattats om förläggning av tillverkningen i enlighet med nu ifrågavarande synpunkter. För närvarande pågå överläggningar mellan kommissionen, industriens produktionsråd och vissa elektriska industrier om lokalisering av nya verkstäder till orter, som äro lämpliga ur bland annat arbetskraftssynpunkt.

Kommerskollegium hänvisar till det av industriförbundet avgivna yttrandet och anser sig ej böra tillstyrka utredning.

Priskontrollnämnden anser, att ytterligare utbyggnad av den elektriska industrien kan medföra olägenheter ur ekonomisk riskfördelningssynpunkt och teknisk försvarsberedskapssynpunkt. En relativt omedelbar utbyggnad av en statlig elektrisk storindustri skulle på kort sikt ställa stora anspråk på knappa investeringsråvaror och därigenom få en starkt inflationistisk innebörd. Nämnden påpekar vidare möjligheten att genom sänkning av tullskyddet eller dess slopande den utländska konkurrensen kan ges friare spelrum. Ur prisbildningssynpunkt föreligga enligt nämnden därför ej tillräckliga skäl för utredning.

Telegrafstyrelsen yttrar sig över motionerna endast till den del de beröra svagströmsindustrien. Från storföretaget i denna bransch, L. M. Ericsson, inköpte telegrafverket under föregående år materiel för omkring 40 milj. kr. varav cirka hälften kablar och hälften telefonapparater och stationsmateriel, vari ingick för 200 000 kr. radiomateriel, för vilken konkurrens finnes. För tillverkning av telefonapparater och stationsmateriel finns även ett statligt företag, telegrafverkets verkstad i Nynäshamn, vilken har filialer i Göteborg, Vänersborg, Stockholm och Sundsvall. Telegrafverket tillgodoser i runt tal hälften av behovet med egen produktion. Den andel, som kommer på telegrafverkets verkstad, är följaktligen av den storlek, att verkstaden fyller en konkurrerande och priskontrollerande funktion gentemot de privata leverantörerna. Verket väntar ett stegrat behov de närmaste åren. Både L. M. Ericsson och verket självt planera utvidgningar, vilka för verkets del avses skola medföra en fördubbling av anläggningarna. Då erforderlig kapacitetsökning kan förutses och betryggande priskontroll av telegrafverket fortfarande kan upprätthållas, anser telegrafstyrelsen skäl icke föreligga vare sig för skapande av ytterligare en statlig industri eller för förståtligande av den privata industrien inom ifrågavarande produktionsområde. I fråga om kablar är telegrafverket hänvisat till L. M. Ericsson samt, i den mån dess kapacitet ej är tillräcklig, till inköp i utlandet. Emellertid planera såväl L. M. Ericsson som Standard radiofabrik i Ulvsunda utvidgning resp. nyanläggning, varefter såväl behovet som konkurrenssynpunkten enligt styrelsens mening bli tillräckligt tillgodosedda. Slutligen omnämner styrelsen, att telegrafverket och L. M. Ericsson tekniskt samarbeta.

Vattenfallsstyrelsen yttrar sig endast om tillverkningen av starkströmsmateriel. Styrelsen redogör först för utvecklingen av relationen mellan krafttillgång och kraftuttag, vilken lett till att det för närvarande råder knapphet på kraft.

Då denna brist skall utjämnas har ett exceptionellt stort behov av maskineri uppkommit, vilket den elektriska industrien icke varit rustad att tillgodose. Sedan underskottet täckts och den onormala högkonjunkturen avmattats, väntar styrelsen en betydande minskning av anspråken på starkströmsindustrien, varför det är ovisst om de stora verkstäder, som nu erfordras, bli fullt utnyttjade efter år 1952. Styrelsen framhåller, att leveranstiderna för närvarande äro långa, men att det dock lyckats att hos den svenska industrien beställa praktiskt taget allt maskineri, som erfordras för styrelsens nybyggnader till hösten 1950 och att industrien förklarar sig beredd att fullgöra de leveranser, som krävas för Harsprånget och överföringsanläggningen därifrån till mellersta Sverige. För utbyggnad behövs arbetskraft och om lämpligt folk kan anskaffas behövs det bostäder för dessa. Ingen av de fundamentala svårigheterna kan undanröjas genom startande av nytt storföretag, för vilket det dessutom kan vara ovisst om tillräcklig marknad finns år 1952. Att starta ett helt nytt företag för tillverkning av generatorer, transformatorer, lokomotiv o. d. anser styrelsen vara praktiskt taget omöjligt av brist på ledare och fackmän. Om prisnivån anför styrelsen, att priserna på elektrisk materiel inom landet stigit i ungefär samma takt som priserna på andra varor men ej så starkt som priserna i utlandet.

Industriförbundet redogör för de faktorer — den i våldsamt tempo fortskridande tekniska utvecklingen, som gått i riktning mot större enheter, högre spänningar och överhuvudtaget svårare tillverkningsobjekt samt ställer allt större anspråk på sådan teknisk utrustning och sådana anordningar för forskning, vilka endast kunna finnas hos storföretagen — som föranleda att företag för tillverkning av starkströmsmateriel måste göras mycket stora, vilket i och för sig gör, att konkurrensen måste bli mindre. Att det svenska storföretaget ASEA växt skulle därför icke bero på någon lust att förvärva monopolställning utan vara en ganska naturlig konsekvens av förhållandena. ASEA har heller icke utnyttjat sin ställning till införande av monopolpriser utan tvärtom verkat dämpande på prisläget tack vare möjligheterna till massproduktion. Man kan dessutom vänta konkurrens från utlandet, då normala förhållanden i världen åter inträtt. Priserna äro f. ö. underkastade priskontroll samt väsentligt lägre än motsvarande priser i utlandet. Förbundet redogör vidare för de utvidgningar, som genom inköp av andra företag och genom nyanläggningar kommit till stånd under de senare decennierna. Att produktionskapaciteten just nu ej förslår för att täcka efterfrågan efter produkterna beror delvis på att importen från Tyskland upphört men främst på den starka investeringskonjunkturen. Nya utvidgningar planeras emellertid, vilka beräknas bli produktionsfärdiga senast 1950, såvida material och arbetskraft ställas till förfogande. Erforderliga leveranser för tillgodoseende av landets kraftförsörjning förhandsplaneras dessutom sex à sju år fram i tiden, varför de långa leveranstiderna mestadels endast äro skenbara. Enligt gjorda antaganden kan det väntas, att ASEA:s kapacitet inom tre år kommer att medge en export av omkring $\frac{1}{3}$ av totalproduktionen. Bristen på material och arbets-

kraft kan dock lägga hinder i vägen och bör i varje fall förhindra uppbyggandet av ett nytt storföretag.

I fråga om svagströmsindustrien anför förbundet, att L. M. Ericssongruppen endast beträffande viss tillverkning såsom av telefonkablar intar monopolställning, men den är endast av tillfällig art och kan förväntas upphöra, sedan utlandet blir i stånd att leverera. Även på detta område gör sig knappheten på arbetskraft och material gällande, varför startande av nytt företag är ägnat att inge betänkligheter.

I fråga om Elektrolux och dess produktion anför förbundet i huvudsak, att detta företag icke intar någon monopolställning utan tvärtom är utsatt för en hård konkurrens. Priserna på vissa tillverkningar äro nu t. o. m. lägre än före kriget.

KF redogör till en början för utbyggnaden av vattenkraftstillgångarna och den elektriska industriens kapacitet i relation till denna utbyggnad. Att kapaciteten nu är otillräcklig beror på beställningarnas variationer men den väntas bli tillräcklig om få år. Utredning, eventuell anläggning av ett nytt företag samt tillverkningen av de första tyngre produkterna kan förmodas ta en tid av 5 à 6 år och vid den tidpunkten torde redan förefintlig elektrisk industri vara tillräcklig icke endast för tillgodoseende av det inhemska behovet utan även för en icke obetydlig export. Att bygga på de förutvarande tyskägda företagen Siemens och AEG låter sig icke göra, ty Siemens är en grossist- och agenturfirma och AEG en stor installationsfirma, varför en utbyggnad vore liktydig med start av ett helt nytt företag. Rådande brist på arbetskraft och material gör dessutom, att möjligheterna till produktionsökning i nya företag te sig små eller obefintliga. Enligt KF's mening bör man därför icke nu söka skapa konkurrens genom startande av nya företag utan genom att sänka eller helt borttaga tullskyddet.

Exportföreningen ansluter sig i huvudsak till vad industriförbundet anfört.

LO hänvisar till vad de hörda fackförbunden anfört. Metallindustriarbetarförbundet anser, att den elektriska industriens kapacitet bör ökas, så att den faktiska monopolställningen ersättes av fri konkurrens, och att en sådan ökning är en förutsättning för den framtida utbyggnaden av landets vattenkrafttillgångar. Med hänsyn till statens och kommunernas intressen såsom kraftförbrukare kan det vara motiverat, att statsmakterna direkt engagera sig i denna industri. Genom kompletterande utbyggnad av de f. d. tyska elektriska industrierna i landet synes en god grund kunna läggas för en statlig industri. Telegraf- och telefonmannaförbundet anser likaledes, att det är nödvändigt att höja produktionen av elektriska förnödenheter, och då det visat sig förmånligt med den statliga produktionen av telefonmateriel synes en statlig industri för tillverkning av bl. a. svagströmsledningarna och kablar kunna vara till fördel.

Elverksföreningen framhåller den långa leveranstiden för i första hand tyngre apparater. Storföretagen ha dock genom ansenliga utvidgningar sökt möta den ökade efterfrågan, vilka kunna förmodas bli tillräckliga, sedan den extra snabba

ökningen av kraftförbrukningen avstannat eller dämpats. Konkurrens är visserligen önskvärd, men i den ifrågavarande produktionen ha storföretagen så påtagliga fördelar, att de få anses vara att föredraga. Konkurrens kan emellertid väntas, då handelsförbindelserna åter öppnats. För närvarande ligga de svenska priserna på starkströmsmateriel lägre i Sverige än i utlandet. Föreningen framhåller slutligen, att uppbyggandet av en elektrisk storindustri är en affär på mycket lång sikt. Skall den ske snabbt, kan det endast göras genom att dra personal från redan existerande företag, varför vinsten för folkhushållet då måste bli ringa.

Installatörsförbundet framför delvis samma synpunkter som industriförbundet. Förbundet framhåller svårigheten att för närvarande starta ett nytt storföretag inom starkströmsbranschen och riskerna för ännu ett företag utan inarbetad exportorganisation vid inträffande lågkonjunktur, då redan ASEA:s kapacitet torde komma att visa sig för stor. Liknande synpunkter framföres av samarbetsnämnden.

I flera yttranden hänvisas till att staten redan nu genom lagen om övervakning av konkurrensbegränsningar inom näringslivet har möjlighet att utöva erforderlig kontroll av pris- och marknadsförhållanden.

Utöver inkomna yttranden har utskottet beretts tillfälle att ta del av till statsrådet och chefen för handelsdepartementet avgiven redogörelse av utredningsmannen för utarbetande av konkreta förslag till disposition av vissa förtag, i vilka finnas tyska intressen. Av denna redogörelse framgår, att de företag inom den elektriska branschen, det här gäller, nämligen Siemens och AEG, äro att anse som från sina moderföretag lösslitna försäljningsorganisationer, försedda med smärre, i mer eller mindre gott skick varande, servicebetonade verkstäder. Dessa verkstäder äro dessutom väsentligen inriktade på att framställa mindre elektriska detaljer. Utredningsmannen anser därför det lämpligaste vara att för dessa företags vidkommande söka kontakt med utländska intressen.

Utskottet anser sig med stöd av yttrandena kunna konstatera, att kapaciteten inom såväl den elektriska starkströms- som svagströmsindustrien för närvarande icke är tillräckligt stor för tillgodoseende av marknadens efterfrågan på dess produkter. Likaledes synes det ställt utom allt tvivel, att inom starkströmsindustrien ASEA intar en dominerande monopolställning, medan förhållandena inom svagströmsindustrien ej äro av samma monopolistiska karaktär. I fråga om kabeltillverkningen synes ett klart faktiskt monopol föreligga.

Ovissare synes vara huruvida denna industris kapacitet kan bli tillräcklig om några år. Betydande utvidgningar förefalla visserligen vara planerade, men om de komma att svara mot den då förefintliga efterfrågan kan icke för närvarande med någon högre grad av säkerhet bedömas. Inverkande härpå måste givetvis också vara i vad mån en lönande export kan komma till stånd och upprätthållas.

Utskottet vill ingalunda bestrida, att statsmakterna redan med stöd av gäl-

lande lagstiftning ha möjlighet att kontrollera företagens pris- och marknads- politik. Å andra sidan är enligt utskottets mening i längden verkligt effektiv konkurrens det säkraste medlet för påverkan av priserna och försäljningsvillkoren i för samhället önskvärd riktning.

I viss utsträckning kan konkurrensen göras effektivare genom minskande eller helt borttagande av det nu gällande tullskyddet. I utlandet tillverkade produkter få då större möjlighet att konkurrera med de inom landet framställda. För närvarande, då priserna i utlandet synas ligga över de svenska priserna på den elektriska industriens tillverkningar, kan dock på denna väg föga vinnas, men enligt utskottets mening bör även tullarnas sänkning eller borttagande uppmärksammas.

Utskottet vill vidare som ett faktum framhålla, att såväl staten som många kommuner äro stora förbrukare av den elektriska industriens produkter. Det är redan av detta skäl fullt förstäeligt, att samhället måste ha ett starkt intresse av att dessa produkter tillverkas och ställas till konsumenternas förfogande till lägsta möjliga pris och på bästa möjliga villkor.

Utskottet inser, att planeringen av den elektriska industriens organisation och kapacitet samt den följande eventuella utbyggnaden i en eller annan form är en fråga på lång sikt. Även utskottet håller i likhet med flera av de avgivna yttrandena före, att ett snabbutbyggande, vare sig i enskild eller statlig regi, knappast är möjligt med nu rådande knapphet på material och arbetskraft. Utan att uttala någon mening om huruvida denna knapphet är av någorlunda snabbt övergående natur, anser utskottet det dock vara en fördel, om man vid tillämnad utvidgning kan ha tillgång till undersökningar och utredningar om industriens förutsättningar och möjligheter både på kort och lång sikt. Hänsyn måste ju nämligen tagas icke endast till konkurrensen om de knappa tillgångarna på material och arbetskraft mellan de elektriska företagen utan även mellan den elektriska industrien och annan industri.

Utskottet anser således övervägande skäl tala för att en utredning bör komma till stånd både om den elektriska industriens lämpligaste organisation och om den framtida utbyggnaden. Härvid böra olika möjligheter övervägas. Såvitt utskottet av tillgängligt material kan finna, synas visserligen de förutvarande tyskägda företagen mindre väl lämpa sig som grundstomme vid en eventuell uppbyggnad av nya företag, men även den saken bör undersökas.

Utskottet har icke ansett sig nu böra ta ställning till frågan om eventuellt förstatligande av redan förefintlig elektrisk storindustri, enär detta synes vara ett spörsmål, vars prövning lämpligen bör få anstå, tills en mera allmän utredning blivit slutförd.

Utskottet får alltså hemställa,

att andra kammaren för sin del måtte besluta att i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om utredning angående den elektriska in-

dustriens lämpliga kapacitet och om formen för en eventuell utvidgning, varvid startandet av statligt företag bör övervägas.

Stockholm den 14 maj 1947.

På utskottets vägnar:

SIGRID EKENDAHL.

Närvarande: fru Ekendahl, herrar Jönsson i Rossbol, Johansson i Kalmar, Olsson i Oskarshamn, Antby, Malmborg i Stockholm, Ljungqvist, Lundqvist, Hansson i Skegrie och Skantzé.

Reservation

av herrar *Jönsson* i Rossbol, *Antby*, *Ljungqvist*, *Hansson* i Skegrie och *Skantzé*, vilka ansett, att utskottets utlåtande hade bort erhålla följande lydelse:

Utskottet anser sig med stöd av yttrandena kunna konstatera, att vissa svårigheter föreligga för den elektriska industrien i nu rådande läge att möta den högt uppdrivna efterfrågan på dess produkter, men att detta huvudsakligen beror på den knappa tillgången på materiel och arbetskraft. Genom den av utskottet företagna utredningen har klart ådagalagts, att vederbörande företag i vad på dem ankommer lyckats i stort sett bemästra svårigheterna och att många skäl tala för att de skola vara i stånd att uppfylla de anspråk som ställas på dem.

Därest vid sidan av de nuvarande företagen på ifrågavarande produktionsområde ett nytt statligt storföretag skulle komma till stånd, skulle bristen på arbetskraft och materiel göra sig än mera kännbar till förfång för produktionskapaciteten under de närmaste åren, då stora krav komma att ställas på den elektriska industriens leveransförmåga. Såsom framhållits under remissbehandlingen finnas starka skäl till antagande att ett sådant statligt företag icke skulle kunna komma i gång i full utsträckning förrän vid en tidpunkt, då förhållandena på ifrågavarande marknader äro helt andra än för närvarande och då en överdimensionering av den elektriska industrien kan medföra allvarliga olägenheter inte minst ur allmän ekonomisk synpunkt.

Den av motionärerna påtalade dominerande ställning, som intages av de större företagen inom den elektriska industrien, synes enligt den av utskottet föranstaltade utredningen icke ha medfört några olägenheter. Utländsk konkurrens gör sig gällande och kan beräknas få ökad styrka. I vissa fall finnes redan nu inhemsk

konkurrens. De sakkunniga remissinstanserna ha vitsordat, att den prispolitik som bedrives av de nu förekommande företagen på området icke ger anledning till erinran. Sålunda har priskontrollnämnden anfört att ur prisbildningssynpunkt tillräckliga skäl icke föreligga för särskild utredning i enlighet med de i motionerna föreslagna riktlinjerna.

Utskottet finner det angeläget att på nu ifrågavarande område liksom eljest uppmärksamheten ständigt hålles riktad på eventuella tendenser att på ett olämpligt sätt utnyttja en mer eller mindre monopolistisk ställning. Emellertid kan framhållas, att staten numera genom den av 1946 års riksdag antagna lagen om övervakning av konkurrensbegränsning inom näringslivet äger vidsträckta möjligheter att utöva kontroll rörande pris- och marknadsförhållandena.

Med hänsyn till de tungt vägande invändningar, vilka av så gott som alla sakkunniga remissinstanser anförts gentemot innehållet och yrkandena i de nu föreliggande motionerna II:51 och II:331, finner utskottet skäl icke föreligga att vidtaga de begärda åtgärderna. Tvärtom vill utskottet understryka, att det med hänsyn till de synnerligen stora leveransåtaganden vi gjort gentemot utlandet inte minst i fråga om elektrisk materiel är utomordentligt viktigt att de elektriska industrierna nu få utöva sin verksamhet utan störande statliga ingripanden och hot om en obefogad socialisering, vilket allt skulle vara ägnat att i onödan skapa irritation och hinder för ett gott produktionsresultat.

På grund av vad sålunda anförts hemställer utskottet,

att motionerna II:51 och II:331 icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.